

Fran Albrecht:

Izobčenka.

Ko jo je opazoval in motril tako natančno, kakor da šteje gube njenega čela in tiste drobne, komaj vidne zareze krog ust, ki jih piše na naše lice čas in življenje, ko je nato z nehlinjeno prekanjenim pogledom iskal v njenih očeh sledove preplakanih noči in se je naposled s samoljubnim in samozadovoljnim usmevom zazrl na njeno, prej tako polno, skoro preveč izzivajoče, a zdaj udrtu in neznatno oprsje — se ji je namah razodelo, zakaj je prišel. Kakor osramočena je povabila glavo pred njim, a takoj nato stisnila svoja ustna ter se visoko vzravnala.

— Ne, dragi moj, goljufal si se! Ne boš našel hrane za svoje malenkostno, nizko maščevanje, je pomislila v sebi in kakor še nikoli je začutila, da ima — vsa sama na svetu — pravico, biti ponosna pred njim.

Pozdravljala je goste, znance in tujce in jim predstavljala svoje domovje.

„Da, tukaj sem zdaj kakor kraljica . . . v solncu, zraku in samoti živim kakor orel. In nič mi ni mar, kaj se godi tam spodaj pri vas. — Ah, tu se navadi človek ponosa!“ je vzkliknila nepričakovano s trpkim, osornim glasom. „Sicer pa imam celo graščino, ali ne? Izvolite!“

Odpirala je vrata šolske sobe, vodila goste po mračnem, dremotnem in vlažnem koridorju, ki je zares spominjal na zapuščen gorski gradič, in potem iz izbe v izbo. Vse pa je bilo prazno, tako ubogo prazno in zapuščeno in izumrlo, kakor da ni nikogar, ki bi poživil to zaspano, po vlagi dišeče ozračje s svojim svežim dihom.

Neprestano je govorila. Pripovedovala je tako naglo, zmedeno, skoraj brez zmisa in zveze o tem svojem življenju in samotarstvu, kakor da hoče prepričati ves svet, da se ji godi sijajno, dobro brez primere. Ni pazila na to, kakšen učinek napravlja njeno pripovedovanje na goste; v neskončni množici besed je hotela zatreti svojo skrito osramočeniost, svoj neumljivi srd napram njemu, ki je hodil tam zadaj nekje za drugimi in ki je prišel pogledat, kako se ji godi. Ni ga videla, a vzlic temu je čutila sleherni njegov pogled, ki jo je meril od zadaj in od strani s hladno in trdo premisselnostjo, da jo je stresalo kakor v mrzlici. Celo njegov smehljaj je slutila, njegov škodoželjni, samoljubni smehljaj, in bilo ji je, da bi

zbežala kam daleč proč od teh sovražnih in osovražnih ljudi, utopila se kam v nevidnost, pozabila svet in ljudi, sovraštvo in ljubezen, zatrla vse svoje sanje in hrepenenja in spomine za vekomaj, samo da bi bila čisto tiho skrita in varna pred temi očmi, pred tem smehljajem.

— Čemu vse to? In ta laž? Čemu pravzaprav? je kričalo v njenih prsih in se upiralo. S smehljajem na ustnih je razlagala gostom svoje življenje:

„Oh, nikakor ne! Zakaj pa bi bilo samotno? Prvič imam malo časa za to na razpolago, drugič pa . . . no, saj so tudi tukaj ljudje. Župnik na primer, zelo praktičen mož . . . in drugi. Glejte, človek se pač mora privaditi občevanju s temi ljudmi na gorah. Nekaj posebnega so, vam pravim. In jaz sem si postavila tako svetel, tako jasen cilj: zaglobiti se še bolj v njih nprav, razumeti jih, ceniti. Oh, biseri leže v teh ljudeh zakopani, samo zdramiti jih je potreba, pokazati jim ceno in lepoto življenja. Vse to jim hočem dati iz sebe: nekaj svetlega, mirnega, dobrega. Da bo solnčno in vedro njih življenje, prikovano na te trde, temne gore . . . Sploh pa — jaz verujem v razvoj mase. Ali vi ne?“

Kakor za dolgo, globoko debato pripravljena je stala pred gosti z razpaljenimi lici, begajočimi očmi. Hotela je z vso silo udušiti solze, ki so ji sameobsebi plale v oči, jo tiščale v grlu in prsih.

— Čemu je prišel pravzaprav? se je mučila vedno iznova. Ako mislim pravo, mu pljunem v lice in ga vržem na cesto! Sposobna sem, ako je tako ordinaren . . . Sicer pa kako bedasto, kako neskončno nezmiselno je vse to! Stara, pozabljena mladostna neumnost!

Pričela se je smejati z bolj starikavim, nego mladostnim smehom in se je brez povoda jela sukati po sobi kakor pri plesu.

Gostje so zrlí nanjo z neprikritim, pomilovalnim začudenjem in niso razumeli ničesar.

„Kaj pa se čudite, gospoda iz doline!“ se je smejala ona z bučnim, glasnim smehom, požvižgavala si tiho in plesala po izbi. „Kaj pa se čudite, prosim vas! Glejte, tako se zabavam, kadar sem žalostna od neumnih reči. Sama s seboj plešem, žvižgam in pojem, pa se zabavam in vso zlo voljo si preženem. Kaj mene briga svet, ljudje, znanci in prijatelji, če sem vesela in mlada!“

„Ah, kako smo še mladi!“ je vzkliknila čez hip in se visoko vzravnala pred gosti, da so se ji napele grudi, obočile in razširile.

V očeh, v teh navidezno mrtvih, otopelih očeh se je pojavil skrit, tajnosten ogenj in je legel kakor trak zarje preko njenega finega, upalega obraza.

Pokazati je hotela, kako je še mlada in sočna. In ko je opazila na sebi željne poglede gostov, ki so jo merili s tihim začudenjem in občudovanjem, se je v trenutku začutila bolj svobodno, njen glas je postajal drzen in odkrit, njene geste ne toliko pretirane. Tako postane človek, ki laže, predrzen in nehote odkritosrčen, ako misli, da mu ljudje verujejo.

Lahko, skoro veselo ji je bilo srce. Začutila je nenadoma vso divno slast mladosti v sebi, kakor v tistih najlepših dneh, ko so prvič vzbrstele kali njenih hrepenenj, ko ji je zvalovalo preko duše toplo, mehko, neumljivo sladko in bridko čustvo, ah, in kaj bi dala, da bi spet in spet priklenila nase onega, ki je zdaj tu, poleg nje, a ne more pogledati nanj!

Naslanjala se je na omreženo okno in razkazovala naokrog stoječim gostom okolico, ki se je solnčila pod hribom v vso neskončno, čarobno dalj, kakor zlato jutranje morje. Duša njena pa je tačas hitela svojo pot, lepšo in še bolj solnčno, kot so pota tam zunaj, iskala besed in izrazov, tako prečudežno zvenečih, še ne ustvarjenih . . . Misli so se ji zapletale v minulost, opajale se ob nji in se razsanjale kakor v tihi, bolestni nasladi.

— O, Aleksander, o, Saša, ti edini, ki sem te ljubila zares! Tvoje belo in visoko čelo sem ljubila najbolj in tvoj veliki ponos. Čemu si se poniževal pred menoj, Aleksander? Tvoje strmo in gladko čelo je bilo polno brazd in gub, fej, vse tako grdo in starikavo je bilo, kadar se je šalila nad njim moja svilena dlan in so se igraje gubili v tvojih voljnih kodrih moji rožnati prsti . . . Saj si dejal, Aleksander, da je svilena moja dlan in da so rožnati moji prsti, ni li res? . . . Glej, ta svilena dlan, ti rožnati prsti so lomili in drobili tisti veliki tvoj ponos, ki se ni uklonil nikoli in nikomur, kakor drobno trhlo bilko . . . Zakaj to, Aleksander, zakaj poniževanje? Zakaj si bil tolik otrok pred menoj, Aleksander, ali nisi vedel da ženska ne ljubi otroka, temveč moža? Čemu nisi hotel razumeti te moje ljubezni, ki je bila tolika, kakor nisem niti sama slutila? Večja, širja in globlja je bila ta moja ljubezen, Aleksander, ko si šel, strt in ubog, a se nisi več povrnil . . . In je prišel drug, ki sem ga sovražila že takrat! Ti si beračil za to, kar je bilo tvoje, ker si me ljubil. On pa, ki me ni ljubil, je vzel brez prošenj,

kar ni bilo njegovega . . . Sovraštvo njemu! Stala sem sredi vaju in se igrala. Vse je bilo samo igra, nevarna igra . . .

— Nevarna igra . . . je odmevalo po njeni duši dvoje besed, trdih in mračnih. In sama ni znala, da se je ob tem strastnem navalu neizgovorjenih besed nehote okrenila od okna proč in se z razpaljenimi, vročimi očmi zazrla nanj. V trenutku ji je planil spomin, žareč in pekoč, preko duše in jo kakor v nemi ekstazi vso obvladal.

„Vi nas seveda malo pospremite, gospodična Mimi,“ je predramil tišino tih, zamolkel, ukazovalen glas Aleksandrov. Gostje so se pripravljali k odhodu.

Mini je sklonila glavo kakor ob tajni zapovedi. Če bi ji ukazal, naj ostane, sedla bi, sklonila glavo in bi ostala.

* * *

Kolikokrat ji je bilo tako, ko se je namah začutila tako strašno osamljeno in zapuščeno. V tistih neskončnih, melanholičnih večerih je prihajalo tisoč in tisočkrat: vse prejšnje njeno življenje, šumeče in vriskajoče, vsi daljni sladki in grenki spomini, vse se je spojilo, zmedlo, zlilo v en sam polblazen krik hrepenenja: Proč, proč! Ljubezni, življenja, mladosti!

In s svojimi drobnimi, ostrimi prsti si je rula tedaj po lasch, s pestmi se je bila ob prsi in čelo in klicala s svojim onemoglim srdom: „Zakaj, o zakaj sem jaz ženska, zakaj nisem jaz mož!“ . . .

In nato je bežala.

Hotela je daleč, tja v črne, mrtve lesove, ki so se kopičili v svoji nočni temi kakor ogromni grobovi, med samotno skalovje, še dalje od sveta, še bolj od ljudi, še globlje v pozabljenje, pa naj jo ob tem zagrnejo črni prepadi, zasujejo sněženi navali. Bežala je iz hiše, iz te črne, zamrežene jetnišnice, postavljene visoko na goro, begala je okoli in v njeni duši se je boril strah z mogočno strastjo, ki je vabila v pozabljenje in smrt.

Tako je drevela okrog, kakor blazna, brez smotra, zadevaje se ob kamenje in dračje, ki je ležalo po tleh, včasi v snegu in mrazu, padala, vstajala in zopet hitela naprej, dokler se ni, onemogla in težko hropeča, krvaveča, na rokah in obrazu zgrudila brez moči kje na tla in zajokala z divjim, glasnim jokom.

Pozabljena, zapuščena in — sama, sama!

Tako je vstajala pred njo resničnost, nesramno razgaljena, potvorjena od njene bolne, vročične fantazije: leta beže brez haska,

najlepša leta. Cvetje mladosti vene brez duha, usiplje se brezplodno in ona — devetindvajsetletna starka, zgubana in vela — životari na tej strašni gori, izobčena iz vsega resničnega življenja, ki bi ga imela pravico tirjati tudi zase . . .

Kje je izhod iz te neskončne, proklete samote, kdaj bo konec teh enakomerno tekočih, brezbarvnih dni, ki padajo nanjo s svojo monotono ravnodušnostjo liki udarci biča, da se vije telo in blazni duša v nerazumljivi, nezasluženi bolečini? Ni izhoda, ni konca! Danes je tako, jutri zopet in vse, vse dni, dokler je ne vržejo v tisto črno prst tam gori kje za cerkvijo . . .

Čeprav je vedela, da je nezmislno misliti na to, je vendarle mislila zopet in zopet. Slast je čutila, ako se je mučila in si slikala bodočnost kolikor mogoče črno in brezupno; slast je čutila, ako si je napenjala možgane, rvala po duši: naslajala se je ob lastni bolečini svoji.

S trpko gorjupostjo se je spominjala časov, ko so še romale preko domovine njene brezuspešne prošnje za premestitev. O, temu je davno! Zdaj je tako zadovoljna, kakor pravijo njeni višji — res, 15 ustvarjena je za samoto in za hribe!

Zasmejala se je in njen smeh je tekmoval z blaznimi disakordi tulečega vetra. In spomnila se je časov, ko je še ob nedeljah in četrkih hodila v dolino. Z srdito, onemoglo boleščjo ranjenega srca se je spomnila, kako so tekmuje letali za njo vsi, od golobradega učiteljskega suplenta pa do sentimentalno-pobožnega kaplana in oženjenega župana, laskali ji v njeni navzočnosti s komplimenti, ki so vsekakor pričali o njih duševni kvaliteti, vili oči s prosečimi, vdanimi smehljaji, za hrbtom pa si šepetali spolske frivolnosti in nesramnosti o njenem telesu ter brili dvoumne burke na račun „hribovske dame“.

„Sodrga, svinje!“ je kriknila Mimi, planila hvišku in s stisnjenimi pestmi in razljučenimi očmi strmela na pokrajino, ki je počivala nizko pod njo, mirna in pokojna. Zvezde so sijale na nebu kakor zlati bleščeči draguljčki; kakor drobna, mežikajoča očesca otrok so se plaho in nemirno utrinjale male luči v dolini ter zrle iz mrakov in teme tako zaupno in milo, kakor nedolžni detinski smehljaji . . . Toliko lepega miru in pokoja je bilo tam spodaj, kakor da plovejo nevidni, dobri angeli nad to dolino, čuvajoči jo in neslišni, roseč le mir in pokoj in ljubezen . . .

„Hinavščina! Vsa ta zemlja se bo utopila v močvirju brezmejne svoje hinavščine!“

In do zvezd, daljnih, nedosežnih bi rada zakričala svoje sovražstvo: kako sovraži to zemljo-domovino, ki jo je zaslužnjila, da ne more od nje, te ljudi-rojake, in ta hinavski mir in pokoj, ki jo ubija. Preklinjala je svojo mladost in svoj stan in svoje telo ter vse svoje želje, ki se ne uresničijo nikoli. Preklinjala je svojega očeta, ki ga ni nikdar poznala, ki je izdal mater in njo, še preden je bila rojena, ne da bi čutil v sebi dolžnost, biti ji oče . . . Preklinjala je svoje nekdanje prijatelje, ki so ji nekoč govorili lepe, zlagane besede, kojim je ona odgovarjala lepe, zlagane besede . . . In tako se je naposled morje njenih kletev razlilo preko vseh moških.

Klela je, kakor bi molila: z zanosom in patosom, ki je del ženske narave. In niti slutila ni, da je tudi to vse — laž . . .

Ko se je spomnila svoje pokojne matere, pa je namah postala vsa mirna, bolno resignirana. Videla jo je tam v tisti tesni podstrešnici ob svitu petrolejke sklonjeno nad belim perilom, kako vbada, neprestano vbada . . . Vsak njen vbodljaj je molčeč, trpek protest proti krivičnemu življenju, a njena ustna so zaprta tožbam in vzdihom, v njenih polugaslih očeh je molčeča vdanost brez upa.

„Mučenica si bila, mati,“ je šepetala iskreno, „tudi tvoja hči je obsojena v nemo mučeništvo. Življenje je krivično.“

Tako je stopala proti domu, jetnišnici z zamreženimi okni. Tiho je stopala z upognjeno glavo.

Vse je ugasnilo v nji in otopelo, solze pa so ji še žgale v očeh in na licih. Legla je na posteljo oblečena, kakor je bila. Narahlo so se ji stresala ramena v pridušenem ječanju. Oh, saj morebiti jo bočul kdo . . .

In tedaj so se počasi in brez šuma odprle duri na stežaj in v njeno temno izbo je stopil rešenik . . . Prišel je od daleč, iz tujine. In kakor blesteč, širok cvet izza mraku se je zaiskrilo belo čelo, visoko in strmo, in pod njim, globoko pod njim dvoje oči, podobnih silnim plamenom, dvoje žarkih, zahtevajočih, energičnih oči, katere najbolj ljubijo ženske. —

* * *

Kakor pijana, omočena, od svojih željnih sanj in pričakovanj je spremljala Mimi svoje goste skozi gozd. Ljudje so se smejali, šalili se tik nje, Mimi se je smejala z njimi in jih ni poslušala. Samo čakala je, z vsakim drhtljajem srca je pričakovala, kdaj se bo zgodilo tisto nepopisno, neizrazno, kar ima na mah in takoj na

mestu odločiti usodo njenega življenja, uistinititi vso nepojmljivo srečo njenih obupnih sanj. Kaj vse te besede, ti laskavi pokloni, te šale in besedičenje tujih ljudi, ki ne dosežejo brzega poleta njenega srca! Kaj celo višnjeva lepota tega brezoblačnega neba, kaj vedra tišina gozda, ko se ima zdaj zanjo vsak trenotek zgoditi čudo vseh čud!

Tesno ob njeni desnici je hodil Aleksander, čil in možat. Včasi se je osmelila pogledati vanj, v njegovo lice, njegove oči, njegov smehljaj. In če sta se nenadoma srečala s trenutnim pogledom, jo je pretreslo od temena do nog, kot da sta se njuni srca dotaknili v begoten poljub. Kri je prepevala po njenih žilah s pijano opojnostjo . . .

— Zdaj-zdaj . . . si je dejala, če se je njegova roka dotaknila njene.

Srce ji je hotelo zastati od burnega navala neizgovorjenih besed in čustev. In čutila je, da bo morala vse povedati, po resnici in pravici, vso veliko izpoved svoje izgrešene, izgubljene mladosti. Kako je bila sama, tako krivično in neznosno sama, kako so vse njene želje, obupane in zbičane, klicale in zvale k sebi sleherno uro, sleherni hip njega, samo njega edinega! Kako ga je z ustni tajila, kako ga je s srcem ljubila! Kako je begala okrog v blaznem nemiru, neutešenem pričakovanju, ženski nemoči, kako je preklinjala in molila, rvala si lase in se bila ob prsi ter kako je na posled, utrujena in bedna, zasnula v eni in edini misli nanj. Nanj, ki je njen edini rešenik iz teh krajev, nanj, ki jo edini more peljati nazaj v življenje — v vihar in mladost!

Aleksander je popisoval svoje življenje v tujini, pripovedoval o vtisih, črtal obraze znancev in znank. Govoril je z mehko ironijo, z lahkotnim neprestanim smehljajem na ustnih.

„Pa saj vas vse to ne zanima, kakor vidim!“ je vzkliknil končno, ko se je ozrl na Mimi, ki je stopala poleg njega vdano, z bledim, brezizraznim obrazom. „No seveda, vi živite tu gori tako enolično in lepo, tako proč od sveta kakor svetnica. Kako vas more zanimati, če se tako ali tako pehamo v dolini mi posvetnjaki! Ah, kdo naju bi pred leti sanjal, da bo življenje tako temeljito vse preokrenilo! Ali ne, pravzaprav je čisto enostavno: v nas vseh se kri umiri, poleni, človek izgubi zmisel za tisto blodno življenje, ki ga tira semintja, vzljubimo samoto in tišino ter se vdajamo svojim živlenskimi dolžnostim. Ali ni tako?“

Ozrl se je vanjo s svojim smehljajem. Tudi ona je pogledala vanj in vse njeno telo je vztrepetalo od nenadnega protesta, ki je bil tako silen, da bi mu zakričala v lice, da to ni res, da je laž! Kri se ne pomiri, kri se ne poleni, kri ostane kri! Človek se ne zapira v samoto, ako nima zmisla zanjo, in ona nima ne zmisla ne volje za to, da je zapuščena, osamljena, izobčena na tej gori . . .

Ali molčala je kot da soglaša, čez njeno srce pa je zavel strupen dih.

„Saj se pravzaprav še vedno razumeva kakor nekoč!“ je vzkliknil Aleksander s šumno veselostjo. „Dajte mi še enkrat to svojo roko! Kako sem že govoril v tistih nerodnih letih? Da, da . . . svilena dlan, rožnati prstki!“ . . . Hoj, kako staromodna poezija, kaka petošolska fraza! No, zakaj pa se branite?“

Dala mu je naposled svojo roko, s studom in gnusom, z vsem naporom svojega srca.

„Menda vas vendar nisem užalil? Kako je mrzla vaša roka . . . Ej, da, kri se poleni in umiri in ohladi. Glejte, tudi meni se že poznajo leta . . .“

Izpustil je njeno roko, odkril se in sklonil svojo glavo nizko pred njo, da je obstala. S kazalcem je naznačil na mesto, kjer so se mu sredi temena redčili voljni, kodravi lasje, da je vidno bleščala skozi bela koža.

Mimi je pogledala na to sklonjeno glavo, vspela se strmeč kvišku in se hipoma bučno zasmejala:

„Plešasti ste! Moj Bog, plešasti in jaz sem . . . Ne, pravijo, da je pleša znak duhovitosti!“ je vzkliknila med šumnim smehom.

Aleksander se je vzravnal in pokrtil, tudi njegov smeh je bil glasen, prav nič užaljen.

„Pravijo, res! In jaz se moram pač zadovoljiti s tem . . . Kaj pa hočem tudi? Ali naj se vdajam smešnemu obupu radi take brezpomembne malenkosti, ko je vrhtega življenje tako lepo in pravično, ko je vsaki senci pridejano toliko solnca,“ se je šalil s svojo rahlo ironijo.

„Zato pa tudi upam, da vam ni žal, ko ste se potrudili tako daleč sem gori k Šent Martinu, ko vam nisem mogla nuditi drugega, razen majčkeno skromnega razgleda,“ je dejala Mimi z naglim glasom, ki je komaj čutno vibriral.

„Oh, prosim vas! Prav vesel sem zdaj, da sem napravil to pot, četudi me je presneto zanašalo po teh vaših klancih in kolo-

vozih. Takšna tura de prav dobro meni, zaspanemu in plešastemu človeku . . .“

Umolknila sta, kakor da sta oba hkrati začutila, da si nimata povedati ničesar več. Nad njima, krog njiju je žoltel in žarel gozd v tisočerih jesenskih barvah. Zlate solnčne lise so plesale po mahovitih, listnatih tleh, odkoder so poganjali bolni cveti podleska in kaka zapoznela ciklama. Tuintam je hušknila vrtoglava veverica z vrha na vrh. Aleksander je vihtel svojo palico, požvižgaval si otožno pesem in se razgledoval okoli. Mimi pa je zrla predse in je komaj čutila tla pod nogami. Njene misli so bile tako daleč, da jim ni mogla slediti. Njena ustna so bila suha, njeno srce prazno.

„Gospoda, oglejte si ta razgled!“ je zaklical nekdo, ko so stopili na rob gozda. Vsi so obstali, čudili se med smehom in šalo.

Mimi se je poslavljalala. Mirno je podajala roko svojim gostom, ki so se zahvaljevali za spremstvo in jo vabili v dolino. Ko je pognudila Aleksandru svojo hladno desnico, jo je obdržal nekaj časa v svoji.

„Res je nenavadno mrzla ta vaša roka,“ je rekel počasi in s poudarkom. „Jaz sem zdravnik. Več življenja bi vam priporočal, več življenja!“

„Kri se poleni in umiri, gospod doktor!“ se je zasmejala Mimi in se ceremonijelno naklonila.

Ljudje so hiteli navzdol, Mimi je ostala za hip nepremično. Zrla je na to črno gručo, ki se je valila v dolino in žgoča rdečica ji je zalila lice.

„In jaz sem nekaj pričakovala . . . Ne, laž je: ničesar nisem pričakovala!“

Okrenila se je sunkoma in zbežala nazaj skozi gozd.

„Laž je, vse je laž! In življenje . . . ah, Bog, kakšna komedija je to naše življenje!“

Sredi gozda je obstala, sedla na trhlo deblo in si podprla glavo. Nenadoma se ji je streslo vse telo, ustna in obraz ji je spačil obupen smeh:

„Le tožiti ne, le tožiti ne!“

Grosoben - a nekoli no predolgi stovki

